

Umetnost pesništva: od antike h klasicizmu

Kvint Horacij Flak – Nicolas Boileau Despréaux. *Umetnost pesništva od antike h klasicizmu*. Prev. Nada Grošelj, Marija Javoršek. Spremnji študiji Nada Grošelj, Agata Šega. Ur. Maja Sunčič.

Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis, 2012. 131 str. (Zbirka Dialog z antiko 17).

Kajetan Gantar

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI-1000 Ljubljana
kajetan.gantar@siol.net

V zbirki *Dialog z antiko*, ki je začela pred leti (2004) izhajati pri založbi ISH, kjer jo prizadevno ureja prof. Maja Sunčič, je nedavno izšel 17. zvezek s komentiranimi prevodoma dveh zanimivih in – lahko rečemo – kljub častitljivi starosti še zmerom aktualnih literarno-teoretskih del. Obe deli sta zloženi v verzih, obe imata v prevodu naslov *Umetnost pesništva*. Prvo nas sooča z antično teorijo pesništva, avtor je rimski pesnik Horacij, »naš dobri stari znanec«, kot ga je označil že markantni stric Dolfe v Jurčičevem romanu *Deseti brat*. Avtor drugega dela, ki nam predstavlja klasicistično teorijo pesništva, pa je nam danes manj znani francoski pesnik Nicolas Boileau (1636–1711).

Gre za domiselno povezavo in soodmevnost dveh poetičnih besedil, ki naj bi, kot piše urednica v predgovoru, v dialog med antičnim pesnikom ter njegovim posnemovalcem in občudovalcem iz dobe francoskega klasicizma kot tretjega sobesednika pritegnila še sodobnega bralca.

* * *

Najprej nekoliko obširneje – ker nam je njena problematika precej bližja in bolj znana – o prvem delu knjige, ki sega na področje antične teorije pesništva.

Horacijeva *Umetnost pesništva* se v latinskem izvorniku praviloma označuje kot *Pismo Pizonom (Epistula ad Pisones)*. Naslovljenci pisma so člani družine *Calpurnii Pisones*, ki so se živo zanimali za poezijo, oče in dva sinova, vsaj eden od teh je gojil tudi pesniške ambicije. O pripadnikih te družine se je že večkrat razpravljalo; v starem Rimu so namreč Pisones zelo pogosten priimek. Dragocene namige k rešitvi tega vprašanja je pred pol stoletja dal tudi naš epigrafik Jaroslav Šašel ob najdbi latinskega napisa na otoku Pagu, kjer so imeli premožni Pizoni svoja posestva. (Šašel 387–390)

Toda odkar je retor Kvintilijan (v 1. stol. po Kr.) to pismo citiral z oznako *Ars poetica*, se največkrat označuje kot Horacijeva *Poetika*. Na prvi pogled gre za verzificiran priročnik, zložen iz 476 heksametrov, v katerem pesnik

v prijetno kramljavem tonu razpravlja o pojavu, nastanku in značilnostih pesništva in različnih pesniških (epskih, liričnih, dramskih) žanrov. Gre za enega najodmevnejših prispevkov antike k razvoju literarnih ved, ki se po filozofski poglobljenosti, terminološki razčiščenosti pojmov in členitvi pesniških vrst ne more primerjati s prodornostjo in nivojem Aristotelove *Poetike*, a jo s svojo skoraj nepretrgano dvatisočletno navzočnostjo in odmevnostjo v evropskem kulturnem prostoru daleč prekaša. Poleg tega pa je Horacijeva *Poetika* – za razliko od Aristotelove, ki je ohranjena le kot torzo in se v glavnem osredotoča na tragedijo in epiko – veliko bolj vsestranska, saj se sooča tudi z vprašanji in problemi komedije in različnih liričnih zvrsti, ki se jih Aristotelova *Poetika* le bežno dotakne. Gre za bogato miselno zakladnico, v kateri se vse blešči in iskri od aforistično zaostrenih gesel in duhovito poantiranih domislic, od katerih jih je precej prešlo v pregovor in so se kot take v prejšnjih časih, nekatere pa vse do danes, v krogu humanističnih izobražencev rade citirale (npr. *limae labor et mora, ut pictura poesis, ut nonum prematur in annum, quandoque bonus dormitat Homerus*). S tem bogatim instrumentarijem je Horacijeva *Poetika* skozi stoletja kanonizirala pesniške ustvarjalce in njihove stvaritve, hkrati je v nekaterih obdobjih in okoljih močnejše, v drugih v manjši meri določala kriterije in ostrila merila za vrednotenje literarnih umetnin. Tudi na naših gimnazijah se je od ustanovitve jezuitskega kolegija dalje intenzivno prebiralala in interpretirala. Z njo so se pri pouku latinščine srečevali in soočali vsi naši najpomembnejši besedni ustvarjalci in literarni kritiki: eni so nanjo prisegali kot na zadnjo, najvišjo instanco in neprizivno avtoriteto, drugi se ob njej opravičevali, nekateri pa se nanjo tudi polemično odzivali. Najmočnejši je bil njen vpliv v obdobju razsvetljenstva, še posebej v t. i. *Zoisovi literarni republiki*, ki jo je pod tem naslovom predstavil Luka Vidmar v nedavno objavljeni knjigi (2010). V romantiki in pozneje sta njen vpliv in sijaj sčasoma zbledela, a še vedno našla veliko zvestih bralcev in občudovalcev. Tako je npr. Prešernov sodobnik Vraz o njej (v svoji »ilirščini«) še leta 1843 pisal: »Epistola ad Pisones ... ima samo 476 redakah, a svaki taj redak vredi alem iz carske krune, i dostoji da se u svakoj školi, gde se izobražavaju mladi pisaoci, zabilježi sa krupnim slovima na čelo dvorane ...« (Vraz 136–137)

Seveda pa se je čedalje bolj čutila želja in potreba po slovenskem prevodu pisma, ki ni samo teoretično-praktični priročnik o pesništvu, ampak tudi samo po sebi polnokrvna pesniška umetnina, saj ne daje samo naukov za pesnjenje, ampak jih s svojo dikcijo tudi živo ponazarja. Prvi je celotno Horacijevo *Poetiko* skoraj pred poldrugim stoletjem poslovenil benediktinski pater Korbinijan Lajh in prevod, ki ga kazijo številni kroatizmi, narečne posebnosti in koseskijevsko okleščene besede, z uvodom in opombami v šestih nadaljevanjih objavil v mariborski *Zori* (1872).

Dobrega pol stoletja za njim se je prevajanja lotil Anton Sovrè (v nadaljevanju A. S.), ki je prevod (z opombami vred) najprej prav tako v nada-

ljevanjih objavljaj v reviji (*Dom in svet* 1928/29). Pet let po revijalni objavi se je Sovretu po zaslugi Jakoba Šolarja, ki je medtem pri Mohorjevi družbi zasnoval zbirko *Cvetje iz domačih in tujih logov*, ponudila priložnost, da prevod (hkrati z latinskim izvirnikom) izda v samostojni knjižni obliki (1934). Med verzijo prevoda, ki je izhajala v *Domu in svetu*, in prevodom v knjigi ni večjih razlik, le da je v knjižni izdaji precej razširjen obseg opomb, ki pa niso suhoparne, ampak temperamentne, živahne in osebno obarvane, v marsičem še vedno vredne branja. Obe verziji sta v heksametrih, ki pa se razlikujejo od klasičnih heksametrov, začenjajo se z anakruzo (tj. z nenaglašnim zlogom). Z drugo besedo, to niso pravi daktilski heksametri, ampak verzi iz zaporedja šestih amfibrahov. Gre za edini primer, ko se je Sovrè izneveril utečeni tradiciji slovenskega šestomera in naredil svojevrsten metrični eksperiment.

Tri desetletja pozneje je urednik Uroš Kraigher nameraval Sovretov prevod Horacijeve *Poetike*, za katero zanimanje ni ugasnilo, ponatisniti (obenem z mojim prevodom Aristotelove *Poetike*) v knjižni zbirki Kondor. Pa mu je sam Sovrè samokritično odgovoril, da je prevod že preveč zastarel, zato je *Pismo* na novo prevedel, tako da od prejšnjega prevoda »ni ostal kamen na kamnu,« kot je zapisal. V tej zadnji različici je Sovrè svoj prevod (za razliko od prejšnjega eksperimentiranja) spet preli v daktilske heksametre.

Medtem pa je tudi od zadnjega Sovretovega prevoda (1963) preteklo že pol stoletja. In ker se je slovenski jezik v tem času razvijal in spreminjal – z leti se sicer ni postaral, ampak rajši pomlajal – je bila potreba po osvežitvi in novem prevodu čedalje bolj aktualna. Klicu po novem prevodu se je pogumno odzvala Nada Grošelj (v nadaljevanju N. G.), ki je k prevodu napisala zgoščeno uvodno študijo s pregledno kronološko tabelo in na koncu dodala še deset strani opomb.

V uvodni študiji se prevajalka dotakne vprašanja nastanka in virov, datacije in zgradbe tega poetičnega priročnika, pa tudi odmevov v poznejših obdobjih in njegove še vedno žive aktualnosti v sodobnem svetu, ko sicer ne daje več koristnih in poučnih naukov, nasvetov in navodil, pa vendar pesnike, literate in kritike še vedno prijazno vabi k ustvarjalnemu dialogu. Nekoliko dlje se pomudi ob vprašanju kompozicije, v kateri se je Horacij naslanjal na shemo dvodelnosti (t. i. *schema isagogicum*), ki je bila v antiki značilna za retorične in tudi vse druge priročnike, tako da je strokovni priročnik v prvem (obsežnejšem) delu razpravljaj o stroki kot taki (*de arte*), v drugem delu pa o izobraževanju in oblikovanju mojstra (*de artifice*). Na tako dvodelno shemo kompozicije pisma je v razpravi, ki je izšla pred skoraj sto leti (1906) in se njena osnovna dognanja (kljub manjšim odstopanjem) v bistvu še vedno upoštevajo, opozoril ugledni nemški latinist Eduard Norden. Ob tem naj omenim manj znan podatek,

da je v prispevku »Tematika in načrt Horacijeve Ars Poetica«, ki je bil nekaj let pred Nordenovo razpravo v ruščini objavljen v moskovskem *Žurnalu Ministerstva Narodnega Prosveščenja* (ŽMNP 336 (1901): 40–76),¹ na dvodelno shemo Horacijeve *Poetike* opozoril Ivan Vjačeslavovič Netušil (1850–1928), profesor češkega rodu na univerzi v Harkovu, a brez ustreznih odmevov v strokovnih krogih in glasilih. *Slavica non leguntur*.

Nekoliko vprašljiva se zdi domneva, ki jo je prevajalka zapisala v uvodni študiji, naj bi bila *Ars poetica* Horacijeva »zadnja pesem«. Skoraj nemogoče se nam namreč zdi, da bi pesnik obširno razpravljaval o epski poeziji in čez vse povzdigoval Homerja, pri tem pa samo enkrat, in to čisto bežno (v. 56), skorajda mimogrede, omenil svojega najboljšega prijatelja Vergilija, ki ga v neki drugi pesmi opeva kot *animae dimidium meae* (»polovica moje duše«), in ne da bi v pismu kjer koli omenil rimsko nacionalno epopejo Eneido, ki je bila – na izrecni Avgustov ukaz – objavljena kmalu po Vergilijevi smrti, čeprav je Vergilij pred smrtjo izrazil poslednjo željo, naj se njegova še ne do kraja izpiljena pesnitev uniči. Znano je, kako so sodobniki (npr. Propercij) *Eneido* takoj ob izidu povzdigovali ali že pred uradnim izidom o njej pisali, češ da se poraja nekaj, kar je večje od *Iliade*: *nescio quid maius nascitur Iliade*. Vergilij je umrl že enajst let pred Horacijem: ta *argumentum ex silentio* nedvomno govori v prid domnevi, da je *Ars poetica* morala nastati še pred Vergilijevo smrtjo in pred izidom Eneide, zato jo je skoraj nemogoče šteti za Horacijevo *zadnjo* pesem.

Seveda pa nas mora ob novem prevodu bolj kot vse to in bolj kot vse drugo zanimati primerjava s prejšnjimi Sovretovimi prevodi.

Brez pretiravanja lahko rečemo, da heksametri Nadi Grošelje tečejo prav tako gladko in blagozvočno kot *mojstru antike* Antonu Sovretu. Marsikak verz in izraz je v njenem prevodu vsebinsko in stilno še bolj zadet in bližji izvirniku. Znamenito pridevniško sestavljenko (za latinščino nalašč pretirano dolgo) *sesquipedia verba* npr. A. S. prevaja kot *trakuljasto dolge izraze*, N. G. pa kot *dolgoprogaške sestavljenke*, kar je bolj posrečeno in bližje poanti izvirnika, kjer je pridevnik prav tako sestavljen iz dolžinskih merskih enot.

Pa naj to ponazorim še ob nekaj drugih primerih!

A. S. (1934) prevaja verza 71/2 (*si volet usus, quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi*): »po volji **potrebe**, ki sama nalaga jeziku **zakone**«; podobno dikcijo ohrani A. S. tudi v zadnjem prevodu (1963). N. G. omenjena verza prevaja: »če **raba** zaukaže; v njenih rokah so **presoja in pravo in norma** jezika«, kar je brez dvoma bolje, saj tudi sodobni pravopisci vse bolj poudarjajo odločilno vlogo jezikovne rabe (*usus*) pri normiranju jezikovnih pravil. Poleg tega ostanejo v prevodu N. G. ohranjeni trije člani izvirnika (*arbitrium, ius, norma* – *presoja, pravo, norma*), ki jih je A. S. skrčil v eno samo besedo *zakoni*.

Verza 268/9 (*Vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna*) prevaja A. S. (1934): »Za vzor imej Grke: nje beri neutrudno podnevi in v noči« (podobno tudi v zadnji verziji 1963). N. G. pesnikov emfatični glagolski ukaz (po vzoru izvirnika) reduplicira: »A vam priporočam: grške primere **berite** ponoči, **berite** podnevi!«

V nadaljevanju beremo o posnemanju ali osvobajanju od grških vzornikov (v. 285/7): *Nil intemptatum nostri liquere poetae, / nec minimum meruere decus vestigia Graeca / ausi deserere et celebrare domestica facta*. A. S. v vse verzije svojega prevoda uvaja prisposodbo o odpenjanju od »grškega povodca«, ki je v izvirniku sploh ni:

»Naš rimski poet se je skušal že v sleherni stroki pesnitve,
a čast si pridobil je s tem, da odpél si je grški povodec
in sam si izbiral snoví, ki daje domača jih zemlja.«

N. G. se tudi v tem primeru zvesto drži izvirnika, ne da bi trpela pesniška dikcija:

»Ni je zvrsti, da je ne bi preskusili naši poeti;
silno zaslužen je, kdor je izhojene grške stopinje
drzno zapustil in pesem ubral o domačih dogodkih.«

Primerjajmo še prevod odlomka o knjigotrškem uspehu pesniške zbirke (v. 345/6: *Hic meret aera liber Sosiüs, hic et mare transit / et longum noto scriptori prorogat aevum*).

A. S. je verza nekoliko staromodno poslovenil:

»Takovo delo gre v groš, prodaja celó se čez morje,
avtor po njem zaslovi, zaváruje ime si nesmrtno ...«

Prevod N. G. je na tem mestu naravnost zavidanja vreden:

»Njemu gre knjiga za med in seže čez morske širjave,
piscu prinese sloveče ime in podaljša življenje ...«

Po drugi strani pa ni malo primerov, kjer se nam zdi Sovrè s sproščeno in suvereno domiselnostjo svojih prevodnih rešitev še vedno skoraj nedosegljiv.

Naj še to ponazorimo z dvema primeroma!

Npr. verzi 69–71: *Nedum sermonum stet bonos et gratia vivax. / Multa renaissance quae iam cecidere cadentque / quae nunc sunt in bonore vocabula ...*

- A. S. (1963) »Tudi besedam minljiv je ugled, minljiva veljava:
mnoga, ta dan še cekin, znašla se bo jutri med šaro,
druga, že davno odmrta, predrami se v novo življenje ...«
- N. G. »Kaj bi tedaj ne zbledele časti in pohvale besedam!
Mnoge, doslej že zašle, bodo spet oživele, a druge,
te, ki so danes v časteh, zatonile ...«

Kot drug primer vzemimo verz 99 (*Non satis est pulchra esse poemata:
dulcia sunt*), ki ga Sovrè (1963) prevaja

- »Ni še dovolj, da pesnitve so lepe: mamljive naj bodo...«,
- N. G. pa »Ni pa dovolj, da so pesmi estetske: uročne naj bodo ...«

Ena najtežjih dilem, pred katero se znajde vsak prevajalec Horacijeve *Poetike*, pa je: Ali naj izvirno besedilo kar se da posodobi in podomači in nato v opombi navede latinski izraz, ki je neprevedljiv? Ali pa naj raje v prevodu ohrani nerazumljivi in neprevedljivi latinski izraz in ga nato v opombi pojasnjuje?

Ob takšnih dilemah se A. S. rajši odloči za prvo, N. G. za drugo rešitev. Tak je npr. verz 288 o pesnikih, ki motivov za svoje tragedije (*praetextae*) ali komedije (*togatae*) ne črpajo iz grškega, ampak iz rimskega okolja (*vel qui praetextas vel qui docuere togatas*). N. G. ohranja oba latinska izraza (»kdor je postavil na oder preteksto in kleno togato«) in ju nato v opombi razloži. A. S. pa oba izraza posloveni: »biló da historično dramo, biló da uprizarjal je glumo« (1934), »naj zgodovinsko je dramo postavljaj na oder naj glumo« (1963), latinska strokovna izraza za dve vrsti gledališke igre (*praetexta, togata*) pa zapiše v opombi.

Podobno velja za v. 275 (*ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ dicitur Thespiæ*). N. G. (v precej tršem prevodu) obdrži ime Kamene (»prvi odkril je dotlej neznanu Kamenu tragedov Tespis«) in v opombi razloži, da je Kamena latinsko ime za Muzo. A. S. prevaja po smislu: »Tragiško umetnost, neznanu poprej, iznašel je Tespis,« tako da pojasnilo sploh ni potrebno.

N. G. – v svoji etimološki zvestobi in doslednosti – celo izraz *sonus testudinis* (v. 395) prevaja kot »želvino petje«, kar zveni nekoliko humoristično, v opombi pa pojasni, da je bila antična lira izdelana iz »želvjega oklepa«, kar je seveda zanimiva razlaga antičnih realij. A. S. pa (brez razlage) ta izraz preprosto prevaja kot »plunka«, kar tudi ni narobe, saj je bila beseda *testudo* že tako splošna oznaka za liro, plunko in vsa druga strunska glasbila, da jo Horacij (in drugi avgustejski pesniki) brez kakega igrivega prizvoka zapišejo tudi v najbolj sublimiranih liričnih verzih.

Iz povedanega je razvidno, da problemi niso enostavni in ne zlahka rešljivi. Zato ne preseneča, da ni malo primerov, kjer lahko najdemo pri istem prevajalcu za isti izraz po več različnih rešitev. Sem sodi npr. ime

Lamia (v. 340), ki ga Wiesthalerjev *Latinsko-slovenski slovar* (IV, 2002, 42, v redakciji M. Hriberška) v trinajstih vrsticah najprej obširno razlaga kot bajeslovno bitje, nato pa pove, da je v tem konkretnem primeru »Lamija = zlovoljnica, vešča, jaga baba, volkodlačka.« A. S. v svojem prvem prevodu (1929) ime *Lamia* (brez razlage) ohrani: »Lamia požre otroka in živega izbljune«. V drugem prevodu (1934) ga prevaja kot *védomec*, v tretjem (1964) z besedo *vešča*. N. G. pa ime *Lamia* prevaja z besedo bavbav: »dete ne more se živo vrniti iz žrela bavbava«. – Sovrè večkrat kako manj znano ime v prevodu brez pojasnila izpusti, npr. ime verzifikatorja Hojrila (verz 357); hujša je izpustitev imena boginje Minerve v zvezi *invita Minerva* (v. 385), ki je prešla že skoraj v pregovor, ali pa nadomestitev imena učenega Aristarha (v. 450) z oznako »to pravi je kritik«.

Še dodaten zaplet pa povzroča želja, naj prevod ohranja shemo heksametra in s tem v zvezi tudi enako število verzov. Toda če naj veljajo zakonitosti heksametra, je včasih to skoraj nemogoče. Takšen je npr. eden največkrat citiranih verzov Horacijeve *Poetike. aut prodesse volunt aut delectare poetae* (v. 333). Tu nas ne zadovolji ne A. S. (»Poetov namen je, da bil bi koristen, spet drugi zabaven« 1929, »Pevci bi radi bili ali pridovni ali zabavni« 1964) ne N. G. (»Pesnikov cilj je, da bralcem prinaša korist ali ugodje«). Kot kuriozitetu naj omenim, da sem si ta verz nekajkrat sam prevedel za svoja predavanja, pri čemer se mi je zdela rešitev z dobesednim prevodom čisto enostavna, tako rekoč na dosegu roke: »Ali koristiti ali zabavati hočejo pevci«. Šele pozno sem se zavedel, da bi bil to v resnici heksameter brez cezure, torej prav to, pred čemer svati Horacij v svoji *Poetiki* (v. 263: *non quivis videt immodulata carmina iudex*) »niti vsak kritik ne vidi, da pesem ni ravno po meri.« In ko sem se tega zavedel, sem si za poskušnjo sam zase skoval cel ducat prevodov tega verza, npr.: »Eni koristni, a drugi so pesniki rajši zabavni«, »Pojejo eni v korist, kratkočasijo drugi nas pevci«, »Eni koristni so pesniki, drugi pa rajši prijetnik« itd, pa tudi sam z nobeno od teh variant nisem bil zadovoljen. Zato ni čudno, da spričo teh zakonitosti marsikdo obupa nad prevajanjem v verzih in se rajši odloči za prevod v prozi. A to je, kot če bi skušal nesluteno bogastvo barvnih odtenkov in prelivov Groharjevih Macesnov posredovati v črno-beli fotografiji. Pri nas je prozni prevod – ne le *Pisma o pesništvu*, ampak vsega Horacijevega opusa – pred sto leti naredil Josip Suchy iz Kamnika; prevod hrani rokopisna zbirka NUK (rkp. 176), a se ob branju sprašujemo, kje je tu sploh poezija (prim. SBL III 541).

Očitnih spodrslijav je v prevodu N. G. malo. Morda verz 283/4 (*chorusque / turpiter obtinuit sublato iure nocendi*): »zbor je umolknil osramočen, ker je zgubil pravico do zlobne klevete.« Zbor ni bil osramočen, pač pa je pozneje – po spremenjeni zakonodaji – v Atenah postalo kaznivo sramotilno klevetanje (prislov *turpiter* ne sodi k bližnjemu glagolu *obtinuit*, ampak k besedi *nocendi* na koncu verza). Skratka, spremenjeni atenski zakoni so

poskrbeli za zaščito osebnega dobrega imena, zato so sankcionirali sramotjenje, ki bi posamezniku škodilo. – Tudi prevajanje izraza *nil scribens ipse* (v. 306) z oznako »četudi nepesnik« se mi ne zdi posrečeno. Previdnejši je Sovretov prevod: »ker sam že ne pišem«. Verz je treba povezati s pesnikovim pojasnilom na začetku prve knjige *Pisem* (*Epist.* I 1,10): *nunc itaque et versus et cetera ludicra pono*. »Torej zdaj verze in druge neresne igrčke (= lirčne pesmi) opuščam« (in se rajši posvečam filozofiji).

Seveda bi se kak izraz dal prevesti tudi drugače, npr. *silvestres homines* (verz 391) rajši z »goščarji« kot s »hostniki«. Lepše kot »zgolj v zakulisju« (v. 183) mi zvenijo Sovretove »scene, ki sodijo v mrak«. Beseda *ars* (v. 408) pomeni precej več kot »obrt«: zato se nam zdi Sovretova »priučena umetnost« boljša od »obrtne veščine« (N. G.), kot je tudi »prestroga resnoba« (A. S.) za latinsko besedo *austera* (v. 342) boljša kot »asketska dela« (N. G.). Tudi prevod besede *fortunatius* (v. 295) z »več blagoslova« ni najbolj posrečen, prav tako prevod zaimka *sine istis* (v. 376) z besedami »brez teh blagoslovov«; res pa je, da si ob istem verzu tudi Sovrè ni mogel kaj, da ne bi zaimku *istis* dodal še »brez teh priboljškov«.

Toda to so več ali manj vprašanja težko opredeljivega osebnega okusa.

* * *

Za razliko od našega starega znanca Horacija in njegove (zdaj že petič poslovenjene) *Poetike*, ki ji je posvečen prvi del knjige, pa predstavlja precejšnjo novost drugi del knjige, ki nas uvaja v klasicistično teorijo pesništva in njeno najpomembnejšo pesniško ubeseditev, *Umetnost pesništva* (*L'art poétique*) francoskega pesnika Nicolasa Boileauja, ki jo zdaj prvič lahko v celoti beremo v slovenskem prevodu Marije Javoršek in z uvodno študijo Agate Šega.

Sicer bi težko rekli, da nam je Boileau povsem tujec, saj je bil že pred dvesto leti, v dobi razsvetljenstva, pri nas v krogu omenjene *Zoisove literarne republike* intenzivno navzoč in zelo upoštevan. Ne samo Zois kot literarni mentor, tudi Valentin Vodnik kot pesnik je imel Boileaujevo *Umetnost pesništva* v svoji zasebni knjižnici. Nabavil si jo je ob razprodaji knjig učenega filologa Abrahama Jakoba Penzla, ki je leta 1798 zapuščal Ljubljano in nekaj let pred odselitvijo, da bi se izkopal iz dolgov, v katere je zabredel, velik del svojih dragocenih knjig razprodal (prim. F. Kidrič, s.v. Penzel Abraham Jakob, SBL II 300–303). Vodnik te njegove knjige ni samo kupil in posedoval, ampak je bil prvi, ki je dva aleksandrinca iz nje prepesnil in ju objavil v učbeniku francoske slovnice (1811): »Naj pesem umetna, naj merjena bo, nikdar ni prijetna, ak žali uho.«

Žal pa je Vodnikov prevod dveh aleksandrincev najbrž edino, kar je bilo doslej pri nas objavljenega iz Boileaujeve verzificirane poetike. *Slovenski leksikon novejšega prevajanja* (1984), ki ga je z veliko prizadevnostjo in akribijo sestavil Janko Moder, sicer navaja podatek, da je pesnica Ada

Škerl v letu 1971/72 za radijsko oddajo prevedla nekaj iz Boileauja, toda to je za nas najbrž izgubljeno v etru. V istem leksikonu (str. 208, št. 625) Moder o sebi navaja podatek, da ima v rokopisu neobjavljen prevod iz Boileaujeve *Poetike*. Toda tudi tu ostaja odprto vprašanje, ali je rokopis ohranjen, kolikšen je njegov obseg, kakšna njegova usoda itd.

Po vsem tem lahko brez pretiravanja trdimo, da je morala ob slovenjenju Boileaujeve *Umetnosti pesništva* prevajalka Marija Javoršek globoko in pogumno orati ledino, zlasti še ker verz izvirnika, aleksandrinec, pri nas nima tako bogate, udomačene in neprekinjene tradicije kot npr. blank verz ali laški enajsterec, čeprav so ga skušali že pred četrto tisočletje k nam presaditi in ga po svoje udomačiti naši Pisaničarji, zlasti Janez Damsčen Dev. O možnostih, problemih in variantnih rešitvah aleksandrincev v naši izvirni in prevodni poeziji je teoretično največ razpravljal Boris A. Novak, v prevajalski praksi pa se je največkrat z njim uspešno spoprijemala prav Marija Javoršek, ki ga je v prevodih francoskih klasicističnih tragedij rada preoblikovala v nekak rimani blank-verz. Vendar pa se tu, v prevodu Boileaujeve poetizirane poetike, Marija Javoršek vrača k prvotni šesterostopični jamb-ski shemi izvirnika. V metrično analizo njenih aleksandrincev se tu ne bi spuščal, ker se za to ne čutim usposobljenega in poklicanega, prav tako tudi ne, da bi zvestobo prevedenih besed primerjal z odtenki izvirnika. Zapišem naj samo, da je v prevodu vrsta bleščečih bravur z nekonvencionalnimi rimami, ki so tako neprisiljene in tako gladko tekoče, da ob njihovem branju sploh nimamo občutka, da gre za tuje verzne obrazce. Tako npr. zvenijo njeni aleksandrinci nadvse tekoče in blagoglasno v odlomku (pred koncem prvega speva, verzi 190–207), kjer teče razprava o pravih in nepravih, o iskrenih in priliznjeno laskavih literarnih kritikih:

Kdo res prijatelj je in kdo laskač, odkrijte,
tak ploska vam na videz, a v resnici žali.
Nasvet naj vam bo ljubši, kot da se vas hvali.

Laskač takoj občudovanje vam izrazi:
ob vsakem verzu, ki ga sliši, je v ekstazi;
o čudež! – pravo mesto vsak izraz ima;
ves ginjen joka, od veselja cepeta;
zasipa s hvalo vas, povsod vas v zvezde kuje.

Resnice tako burno se ne dokazuje.

Prijatelj moder, vedno strog, neupogljiv,
napak vam ne odpušča neprizanesljiv;
očita mesta vam, površno izpeljana,
zavrača stihe, kjer ni mera uravnana,
vas brzda, če vam napihuje stih emfaza,
ste tu zgrešili smoter, tam je puhla fraza;
se vaša zgradba verza jasna mu ne zdi;
dvoumen ta izraz je, smisel zamegli ...

Gre za parafrazo, ali bolje, za travestijo odlomka o kritikih iz zadnjega dela Horacijeve Poetike (v. 418–452), ki s svojim bliščem in iskrivostjo skorajda zasenči antično predlogo. Ob njej (in v Boileaujevi *L'art poétique* je še veliko podobnih primerov) bi lahko – kot parafrazo znamenite Voltairove sodbe o odnosu med Homerjem in Vergilijem – zapisali: »Pravijo, da je Horacij naredil Boileauja. Če je to res, potem je Boileau njegovo najboljšo delo.« (Kot »najboljše delo« seveda pri tem nimamo v mislih njune lirike, ampak le njuno verzificirano poetiko.)

Prevajalka je prepesnjenim verzom dodala trinajst strani zanimivih opomb, za katerimi se nedvomno skriva veliko napornih iskanj, saj je bilo treba – za razliko od opomb k Horaciju, kjer se srečujemo z imeni bolj ali manj znanih antičnih literarnih veličin – razjasniti lik in delo prenekaterega manj znanega, že pozabljenega francoskega verzifikatorja izpred treh stoletij.

Pomembno vlogo v knjigi tega »dialoga z antiko« ima tudi uvodna študija Agate Šega, ki predstavlja nekakšno premostitev velike časovne razdalje med Horacijev in Boileaujevo poetiko. Na samem začetku pa poseže Agate Šega tudi nekaj stoletij nazaj, vse tja do prvih (še predaristotelskih) poetoloških razmišljanj in iskanj v antični Grčiji, hkrati pa nam odpira tudi »okna« naprej, v odmevnost in vplive Boileaujeve poetike v nadaljnjih stoletjih in tudi daleč prek francoskih meja, tako da se časovni lok v njenem zgoščenem in preglednem eseju pne skoraj čez tri tisočletja. Avtorica se ob tem ne ustavlja ob pavšalnih sodbah in ugotovitvah, temveč nas preseneča z različnimi na videz neznatnimi, a zgovornimi podatki, s široko razgledanostjo razkriva odmeve, vplive in prevode Boileaujeve poetike v španski, italijanski, portugalski, angleški, nemški, ruski, srbski in hrvaški knjižni produkciji. In ne nazadnje spregovori tudi o naši zaostalosti v tem pogledu, saj je – od časov Valentina Vodnika – pri nas o Boileauju izšel komaj en sam članek, ki ga je pred 75 leti objavil Anton Debeljak v poljudni reviji *Življenje in svet*.

Ob koncu naj opozorim na očiten spodrsrljaj na samem začetku njene študije, kjer je ob Neoptolemu iz Parija (v njem so namreč že antični pisci videli vir, iz katerega je Horacij črpal najpomembnejša navodila, *praecepta eminentissima*, za svojo *Poetiko*) pomotoma zapisala, da je bil »Plotinov (namesto Platonov) učenec«. V resnici Neoptolem niti ni bil neposredno Platonov učenec, temveč le učenec Platonove šole Akademije: Platon je umrl leta 347 pr. Kr., Neoptolemovi biografski podatki nam sicer niso znani, upravičeno pa domnevamo, da je živel najmanj sto let po Platonu, znano je namreč, da je bil sodobnik učenega filologa Aristofana iz Bizanca, ki je živel ok. 257–180 pr. Kr.

Domiselni in pregledni esej se tudi domiselno zaključí s citatom iz Boileauja, ki je v svoji poetizirani poetiki svaril pred bohotnim razmahom

najhujše epidemije svojega časa, pred nekritično pesniško hiperprodukcijo. Gre za pojav, ki je danes, v dobi računalnikov, ko nam, kot piše avtorica, »računalniki omogočajo, da popišemo na stotine, celo na tisoče strani, ... in ko pesniki izdajajo po dve, celo tri pesniške zbirke vsako leto,« še bolj epidemičen. Zato je seveda tudi Boileaujevo svarilo danes še veliko bolj aktualno kot v njegovem času.

OPOMBA

¹ Članek v ruščini sem pred leti bežno prebral, a mi zdaj ni dosegljiv, naslov citiram po S. Lambrino, *Bibliographie de l'Antiquité Classique 1896-1914*, I. partie, Paris 1951, p. 299. Kaj več bi se verjetno našlo v nemško pisani publikaciji, ki je bila šele pred nedavnim objavljena: Anatolij Ruban – Ekaterina Basargina, *Russische klassische Altertumswissenschaft in der Zeitschrift des Ministeriums für Volksaufklärung (ŽMNP). Verzeichnis der in den Jahren 1873-1917 erschienenen Beiträge*. St. Petersburg, Bibliotheca Classica Petropolitana. Nestor-Verlag 2012 (248 p.).

LITERATURA

- Horatius, Q. Flaccus. »O pesništvu«. Prev. Anton Sovrè. *Dom in svet* 41 (1928): 134–139, 168–171.
- . »Pesništvena umetelnost«. Prev. Lajh Korbinijan. *Zora* 1 (1872): 219–220, 230–231, 243, 255–256, 268, 280.
- . *Pismo o pesništvu*. Prev. Anton Sovrè. Celje: Družba sv. Mohorja, 1934. (Cvetje iz domačih in tujih logov 3).
- Gantar, Kajetan (ur.). *O pesništvu*. Odlomki o pesništvu iz antičnega slovstva. Izbrala in prevedla A. Sovrè in K. Gantar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1963. (Kondor 59).
- . *Študije o Horacijju*. Maribor: Založba Obzorja, 1993.
- Netušil, Ivan Vjačeslavovič. »Le thème et le plan de l' Ars poetica«. *Žurnal ministerstva narodnega prosvetljenja* 336 (1901): 40–76.
- Norden, Eduard. »Die Composition und die Litteraturgattung der horazischen Epistel ad Pisones«. *Hermes* 40 (1905): 481–528.
- Novak, Boris. A. *Oblika, ljubezen jezika*. Recepcija romanskih pesniških oblik v slovenski poeziji. Maribor: Založba Obzorja, 1995. 89–172.
- Sovrè, Anton. »Opombe k Horatijevi Poetiki«. *Dom in svet* 42 (1929): 38–46.
- Šašel, Jaroslav. »Calpurnia L. Pisonis auguris filia.« *Živa antika* 12 (1962): 387–390.
- Vidmar, Luka. *Zoisova literarna republika*. Vloga pisma v prerodih Slovencev in Slovanov. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2010.
- Vraz, Stanko. »Q. Horatius Flaccus«. *Dela V. Pesme, pabirci, proza i pisma*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1887. 94–96. (Ponatis iz: *Kolo* 3 (1843): 136–137).

Junij 2013